

družstevních a ostatních bytů, získávaných za zcela jiných podmínek.

Zatím nelze říci, k jakým změnám došlo v průběhu posledních deseti let, kdy výrazně vzrostla hodnota bytů panelákových bytů, po vytvoření družstev uživatelů, resp. vlastníků, také jejich faktická i fiktivní směnitelnost a přímá prodejnost. Po těchto změnách a zvláště po deregulaci nájemného bude odstraněno nebezpečí, že především ze starších menších „nezdružstevněných“ domů se stanou rozsáhlé domovy individuálních bytů důchodců (nebudou atraktivní pro mladé rodiny s vyššími nároky na úroveň bydlení v bytech i v rámci sídliště). Bohatost dat k analýzám vývoje jednotlivých sídlišť a změnám struktur jejich obyvatelstva daná způsobem zpracování za urbanistické obvody a obsahem tabulek obecného třídění již ve čtvrtém sečítání čeká podle mého názoru na svého „Boháče“. Přesné vymezení srovnatelnosti dat umožní komplexní hodnocení struktur obyvatelstva sídlišť ze všech možných hledisek. Počítačové zpracování přitom vytvoří předpoklady i pro stanovení prognóz vývoje sídlišť a jejich srovnávání.

SOUČASNÉ ZMĚNY V ROZMÍSTĚNÍ OBYVATELSTVA A V SOCIÁLNĚ PROSTOROVÉ STRUKTUŘE PRAHY

MARTIN OUŘEDNÍČEK - LUDĚK SÝKORA

Cílem příspěvku je vyhodnotit změny v rozmístění obyvatelstva a v sociálně-prostorové struktuře v pražské metropolitní oblasti mezi lety 1991 a 2001. V posledních deseti letech došlo k významnému poklesu počtu obyvatel v městském centru a vnitřním městě a naopak vzrostl počet obyvatel v příměstské oblasti, zejména v územích po obou stranách administrativní hranice Prahy. V hlavním městě poklesl počet obyvatel zejména v centrálních městských částech Praha 1 a Praha 2 (o téměř 18 %, resp. 16,5 %). K velkému relativnímu nárůstu obyvatel došlo mimo jiné i v městských částech, kde se počátkem 90. let dokončovala sídlištní výstavba. Proto nám lepší obrázek poskytne sledování nárůstu počtu obyvatel mezi lety 1995-2001, který byl nejvyšší v městských částech Újezd (174 %), Kunratice (169 %) a Křeslice (151 %). Mezi obce okresů Praha-východ a Praha-západ s největšími populačními přírůstky mezi lety 1991 a 2001 patří Ohrobec (231 %), Vestec (211 %) a Zvole (166 %).

K zásadním změnám v rozmístění obyvatelstva přitom docházelo až v 2. polovině 90. let, kdy se realizovala větší část výše zmíněných přírůstků a úbytků. V té době se začíná silněji projevovat suburbanizace, na niž mimo jiné poukazuje narůstající odliv obyvatelstva z Prahy do zázemí města (okresy Praha-východ a Praha-západ), tab. 1.

Tab. 1 Migrační bilance mezi Prahou a zázemím v průběhu 90. let (Migration balance between Prague and its conurbation in the 1990s)

Rok	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Přistěh. ze zázemí do Prahy	2013	1563	1778	1481	1359	1574	1128	1055	1088	995
Vystěh. z Prahy do zázemí	1900	2023	2128	2104	1832	2300	2607	3485	3778	4118
Migrační saldo	113	-469	-350	-623	-473	-726	-1479	-2430	-2690	-3123

Nejvýraznější změny v rozmístění obyvatelstva jsou způsobeny migrací (tab. 2), a to jak vystěhováním z centra města, tak zejména přistěhováním do příměstské zóny (okraj Prahy a zázemí). Nejvýraznější populační změna se odehrála v centru Prahy a byla zhruba rovnocenně způsobena migrací i přirozenou měnou. Druhým územím s největší změnou je příměstská oblast, jež rostla migrací. Přirozený úbytek v obou příměstských zónách (uvnitř i vně administrativní hranice Prahy) jde zřejmě

na vrub demografickému chování původních obyvatel. V budoucnosti lze vzhledem k přílivu nových obyvatel očekávat i mírný přirozený přírůstek v této části metropolitního území. Za zmínku rovněž stojí postupně narůstající míra úbytků přirozenou měnou i migrací ve vnitřním městě. Vnější město s převládající sídlištní zástavbou je v současnosti populačně stabilizováno.

Tab. 2 Komponenty populačního přírůstku v zónách Prahy v letech 1995 a 2001 v ‰ (Components of population increase in Prague's zones in 1995 and 2001 per mille)

Zóna	1995			2001		
	hmpp	hmmp	hmcp	hmpp	hmmp	hmcp
centrum	-10,00	-12,98	-22,98	-7,50	-12,65	-20,16
vnitřní město	-6,99	0,68	-6,31	-5,44	-2,72	-8,16
vnější město	1,57	1,86	3,43	1,46	0,37	1,82
periferie	-2,88	13,93	11,06	-0,32	13,05	12,74
Praha	-4,71	0,79	-3,93	-3,35	-4,18	-4,84
zázemí	-4,51	5,18	0,68	-2,35	20,41	18,05

Pozn.: Do jednotlivých zón byly rozděleny městské části Prahy takto: centrum - Praha 1 a 2; vnitřní město - Troja, Praha 3-10; vnější město - Dáblice, D. Měcholupy, H. Měcholupy, JZ Město, Jižní Město, Kbely, Kunratice, Kyje, Letňany, Libuš, Modřany, Petrovice, Řepy, Štěrboholy; periferie - ostatní městské části Prahy; zázemí - Praha-východ a Praha-západ.

hmpp - hrubá míra přirozeného přírůstku, hmmp - hrubá míra migračního přírůstku, hmcp - hrubá míra celkového přírůstku.

Tab. 3 Podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel v populaci starší 15 let v obvodech Prahy a zázemí v letech 1991 a 2001 v ‰ (Proportion of university graduates among population aged 15+ in Prague's districts and its conurbation in 1991 and 2001 (per cent))

Městský obvod	1991	2001	Rozdíl
Praha 1	19,7	24,1	4,4
Praha 2	17,6	21,1	3,5
Praha 3	15,1	18,3	3,2
Praha 4 (11, 12)	16,7	18,7	2,0
Praha 5 (13)	16,1	19,3	3,2
Praha 6	21,4	25,2	3,8
Praha 7	15,7	18,9	3,2
Praha 8	13,4	16,9	3,5
Praha 9 (14)	10,8	14,2	3,4
Praha 10 (15)	14,9	17,3	2,4
Praha-východ	6,6	9,5	2,9
Praha-západ	6,9	11,1	4,3

Pramen: SLDB 1991; Předběžné výsledky SLDB 2001.

zenou měnou obyvatelstvo s nižším vzděláním, zatímco je částečně nahrazováno přílivem obyvatel s vyšší úrovní vzdělání (gentrifikace). Další oblastí s markantnější změnou ve vzdělanosti obyvatel je zázemí Prahy, a to především okres Praha-západ. Tato změna je způsobena zejména větším zastoupením osob s vysokoškolským vzděláním u příchozích do zázemí Prahy. Více než čtvrtina přistěhovalých do obou příměstských okresů měla v letech 1997-1999 vysokoškolské vzdělání, zatímco v roce 1991 bylo zastoupení této vzdělanostní kategorie v obyvatelstvu zázemí Prahy méně než 7 %.

Území s nejvýznamnějšími změnami v sociální struktuře obyvatelstva jsou území, kde dochází k nej-

Změny v rozmístění obyvatelstva se promítají do sociálně-prostorové struktury metropolitní oblasti Prahy. Změny v rozmístění obyvatel jsou totiž způsobeny zejména migrací příjmově silného obyvatelstva do vybraných území (gentrifikace a suburbanizace) a vystěhováním a přirozeným úbytkem sociálně slabších v centrální oblasti. Změny v sociálně-prostorové struktuře jsou způsobeny zejména sociální diferenciací obyvatelstva a s ní spojenou poptávkou po bydlení a územní diferencovaností nabídky bydlení, jinými slovy jde o rozdílnou schopnost sociálně silných a slabých obyvatel uskutečňovat svoje rezidenční preference. Specifikem Prahy je pak hlubší stratifikace městské společnosti a vysoký podíl příjmově silného obyvatelstva. Do změn sociálně-prostorové struktury města se promítají zejména migrační pohyby i když svoji roli hraje i sociální mobilita obyvatel „in situ“.

Změny v sociálně-prostorové struktuře můžeme alespoň v hrubých rysech zhodnotit pomocí úrovně vzdělání obyvatelstva (tab. 3). K posilování vzdělanosti obyvatel dochází v tradičně sociálně silných oblastech centra města a Prahy 6. V centru města ubývá přiro-

větším změnám v počtu obyvatel zejména v důsledku stěhování. Změna v centru města je svým kvantitativním rozsahem omezená a má menší důsledky pro prostorovou organizaci metropole. Nastartované trendy populačních změn v příměstské oblasti se však stanou velmi významnou hybnou silou měnící nejen suburbánní lokality, ale zejména prostorovou organizaci metropolitní oblasti. Suburbanizační proces je dnes ve svých počátcích, lze však očekávat, že v dlouhodobé perspektivě bude jeho vliv narůstat.

Literatura

Pohyb obyvatelstva v ČR (ČSFR) 1991-2000. Praha: ČSÚ.
Předběžné výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2001. Praha a Středočeský kraj. Praha: ČSÚ, 2001, www.czso.cz - 2002.
Sčítání lidu, domů a bytů 1991. Hlavní město Praha a Středočeský kraj. Praha: FSÚ, 1992.
Speciální výstupy migračních dat za obce okresů Praha-východ a Praha-západ 1991-1999. Praha: ČSÚ, 2000.

PRÁŽSKÁ SPOLEČNOST NA PŘELOMU 20. STOLETÍ

JIRÍ MUSIL

Města patří k těm sociologickým fenoménům, které lze - v pojetí *Norberta Eliase* - považovat za komplexní, vícedimenzionální *figurace*. Pojem *figurace* zahrnuje seskupení lidí (např. malé skupiny, ale také populace), síť vzájemných vztahů mezi jednotlivci tvořícími různě velká seskupení jednotlivců, pravidla vzájemného chování těchto jednotlivců, a konečně také významy zprostředkované symboly. Ve starší sociologické literatuře se města označovala podobným pojmem, tj. jako *územní společenství*. Byl to pojem, který při zjednodušeném pohledu mohl být chápan příliš biologicky, tj. chápající město pouze jako seskupení populace nebo populací. Eliasův pojem města jako *figurace* je přiměřenější a širší, protože doplňuje obvykle dimenze společenství o další, tj. o *symboly*, čili o významy. Žádné lidské společenství neexistuje bez této semiotické dimenze. V soudobé urbánní sociologii, která respektuje tuto vícedimenzionálnost měst, se rozlišuje obvykle následujících 5 základních dimenzí měst: 1. morfologické, 2. institucionální, 3. symbolické, kulturní, 4. behaviourální, tj. týkající se chování obyvatel, a 5. reflexivní, tj. týkající se obrazu měst vytvářených vlastními obyvateli, nebo těmi, kdo v nich nežijí. Realistický a úplný obraz jakéhokoliv města nemůže vzniknout bez aplikace všech těchto pěti dimenzí. To ovšem nevyklučuje možnost - a dodal bych i nutnost - analyzovat města z hlediska jednotlivých dimenzí. V tomto příspěvku se omezují na morfologickou dimenzi. V připravovaném článku se pokusím o doplnění pohledem na kulturní a behaviourální proměny soudobé Prahy.

Postavení Prahy v Evropě a v České republice

Prezentovat příspěvek o soudobé pražské společnosti na demografické konferenci je především výzvou k zamyšlení nad morfologickými, čili strukturálními a funkčními dimenzemi našeho hlavního města. A protože povaha, specifické rysy kterékoliv městské společnosti, včetně její sociální i demografické struktury, jsou do značné míry určovány postavením a funkcí jednotlivých měst v kontinentálním, makroregionálním a státním měřítku, pokusím se nejprve zařadit Prahu do těchto jednotlivých funkčních a prostorových řádů.

1. *Postavení a role Prahy v evropském urbánním systému:*

Z hlediska *velikostního zařazení podle počtu obyvatel* se Praha v moderní době, tj. od 1750 do přítomnosti, pohybovala mezi 35. a 25. pořadovým místem evropských měst. Jde tedy spíše o tradičně menší hlavní město. Její postavení se zlepšovalo zejména po 1. světové válce a snad nejvyššího postavení z tohoto hlediska získala Praha brzy po druhé světové válce. Tehdy v ní žilo více obyvatel než ve Varšavě, Lisabonu, Mnichově, ale i v Kyjevu, jejími velikostními sousedy byly Brusel, Amsterdam, Stockholm. Od té doby se velikostní zařazení Prahy mezi evropskými městy snižovalo. Ve skupině středoevropských velkoměst - tvořené Berlínem, Vídní, Prahou, Budapeští a Varšavou - Praha celé dvacáté století zůstávala na stejném místě, tj. na poslední páté pozici. Praha se vyznačuje stabilitou středně velkého centra,